

Bourdieu Kavramlarıyla Askerî Alanı Okumak *

Review on Military Field with Bourdieu's Concepts

Araştırma Makalesi – Research Article

Tuğba BALKAN

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, tugbabalkan0@sdu.edu.tr,

ORCID Numarası | ORCID Numbers: 0000-0002-1217-0790

Cihad ÖZSÖZ

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, cihadozsoz@sdu.edu.tr,

ORCID Numarası | ORCID Numbers: 0000-0003-1988-1445

Öz

Bu çalışma, verdiği eserlerle ve ürettiği kavramlarla sosyoloji disiplini içinde önemli bir figür olan Pierre Bourdieu'nün metodolojisinden hareketle askerî alanın bir analizini yapmayı amaçlamaktadır. Bourdieu toplumsal dünyayı mücadele alanı olarak tanımlar. Kendilerine has kurallar ve ilişki biçimleriyle her alan diğerlerinden farklı ve özgül bir yapıya sahiptir. Her alanda faillerin ulaşmak için mücadeleye girdikleri daha değerli olan konular, ödüller ve kazançlar vardır. Bu çalışmanın çıkış noktası askerî alanın mücadele ilişkilerinden arınmış çıkarısız bir yer olmadığıdır. Alanda failler kimi zaman farkında olarak kimi zaman planlamadan sadece yatınlıkları sonucunda diğerleriyle gizil ya da açık bir mücadele içine girerler. Kuralların, yaptırımların ve hiyerarşik örgütlemenin ontolojik olarak var olduğu askerî alan bu çatışma ilişkilerinden bağımsız değildir. Bu doğrultuda yapılan değerlendirmeler; Toplumsal Uzam Yelpazesinde Bir Renk: Askerî Alan, Askerin Oyun Alanı, Askerî Yatınlıkların Kışlası Askerî Habitus ve Mücadele Silahı Olarak Sermaye olmak üzere dört ana başlık altında toplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Pierre Bourdieu, Askerî Alan, Habitus, Sermaye, Ordu

Abstract

This study aims to make an analysis of the military field based on the methodology of Pierre Bourdieu, an important figure in the discipline of sociology with his works and concepts. According to Bourdieu's point of view, the social world is made up of fields of struggle. Each field has a different and unique structure with its distinctive rules and forms of relations. In each field, there are more valuable positions, rewards and gains that agents struggle to attain. The starting point of this study is that the military field does not represent a disinterested field free from relations of struggle. Agents in the field engage in a covert or overt struggle with others, sometimes consciously, sometimes unplanned, sometimes simply as a result of their predispositions. The military field, where rules, sanctions and hierarchical organization ontologically exist, is not independent of these relations of conflict. The evaluations made in this regard are grouped four chapters as follows: A Color in the Spectrum of Social Field: Military Field; Soldier's Playground; Military Habitus, the Barracks of Military Predispositions and Capital as a Weapon of Struggle.

Keywords: Pierre Bourdieu, Military Field, Habitus, Capital, Army

*Bu çalışma, Tuğba BALKAN'ın Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Dr. Öğr. Üyesi Cihad ÖZSÖZ'ün danışmanlığında tamamlamak üzere olduğu "Oyun Alanı Olarak Askerlik" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Giriş

Askerî kurumlar doğası itibarıyla dış dünyaya mesafeli yerlerdir. Bu sebeple de toplumsal dünyanın diğer örgütlenmelerine kıyasla içerideki işleyişe dair sınırlı bir izlenim sunar. Her yıl önemli sayıda askerin zorunlu askerlik uygulaması dolayısıyla silah altına alındığı ve militarist kültürle yakın ilişkileri olan bir toplum için askerlik önemli bir yerde durmaktadır. Dolayısıyla bu kurumu araştırma konusu haline getirmek orduyu ve askerliği daha iyi anlamaya imkân tanır. Türkçe literatürde rastladığımız ordu ve askerlik konulu çalışmalar ise genel olarak siyaset bilimi perspektifinden darbeleri konu alan ya da kronolojik olarak ordu yapılanmalarını geleneksel tarih anlayışıyla inceleyen çalışmalardır. Bunların yanına artık Türkiye’de yeni kurumsallaşmaya başlayan bir alan olarak askerî sosyolojiyi dahil edebiliriz. Askerliği ve sosyolojiyi birleştiren ilk çalışmalar İkinci Dünya Savaşı’nın öncesine uzanır. Savaştan önceki süreçte devletlerin iktidar alanı oluşturmak ve diğer devletlerle rekabeti güçlendirmek amacıyla dikkatlerini ordu üstüne yoğunlaştırmaları kaçınılmaz olmuştur. Dolayısıyla dönemin insan kaynaklarını kullanmak ve toplumsal imkânları seferber ederek toplumsal ve siyasi yapılanmayı kuvvetlendirmek için daha çok ordu merkezli çalışmalara ağırlık verilmiştir. Çalışmalar sonucunda oluşan birikim İkinci Dünya Savaşı sonrasında askerî sosyolojinin doğmasına zemin hazırlamıştır.¹ Türkiye’de ise bu çabalar 2018 yılından beri devam eden lisansüstü programlarla sürdürülmektedir. Ana iskeletini sosyolojinin ve askerliğin oluşturduğu bu çalışma, alana dışarıdan bir bakış ve değerlendirme olarak düşünülebilir. Bourdieu toplumsal evrenin en derinine gömülü yapıları ve bunların yeniden üretimini (dönüşümünü) sağlama eğilimindeki mekanizmaları ortaya çıkarmayı amaçlar.² Askerliği Bourdieu kavramlarıyla değerlendirme fikri de bu çabadan ilhamla oluşmuştur. Bununla birlikte fail ve yapı arasında gidip gelerek ördüğü ilişkisel metodoloji orduya uyarlandığında, askerî alan içinde eylemde bulunan fail ile çatısı altında olduğu kurumsal mekanizma arasındaki ilişki biçimini yansıması açısından işlevsel görünmektedir. Bu ilişkiyi anlamak için zaman içinde biriken ve meydana gelen yatkınlıklar bütününe başvurmak gerekir. Dolayısıyla bu çalışmada yapılan yorumlar askerî alanda daha uzun zaman geçirdikleri ve alanın doğal üyesi sayıldıkları için profesyonel askerlere yöneliktir.

Bourdieu’nün saha temelli çeşitli araştırmaları sonucu oluşturduğu *alan*, *oyun metaforu*, *habitus*, *sermaye* gibi ana kavramlar askerî literatürde yer alan çalışmalarda birlikte değerlendirilecektir. Askerî yapılanma; sahip olduğu tarihsel ve nesnel ilişkiler ağı, kurallar bütünü ve yerleşik konumların dayattığı sermaye biçimleriyle Bourdieu metodolojisine uygun şekilde *askerî alan* olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada askerî alan içinde meydana gelen mücadele ilişkilerine, baskın olan ekonomik, kültürel, sosyal ve simgesel sermaye biçimlerine ve paylaşılan ortak kültürün sonucu olarak meydana gelen askerî habitusun nasıl kurgulandığına dair açıklamalara yer verilecektir.

Toplumsal Uzam Yelpazesinde Bir Renk: Askerî Alan

Bourdieu alan kavramını *şeyler içinde nesneleşmiş tarih* olarak tanımlar.³ Bu nesneleşme imgelerin hafızada tutulmasını kolaylaştıran bir düşünme biçimidir ve aynı zamanda nesnenin inşasında önemli bir rol üstlenir.⁴ İnşa süreci için gerekli olan şey; birtakım benzerliklerin, ortak çıkarların, beğenilerin, sınıfların ve konumların bir noktada yoğunlaşmasıdır. Yoğunlaşmanın başladığı ve biriktiği nokta kendini görünmez sınırlarla diğer alanlardan ayırır ve böylece özerklik kazanır. Toplumsal dünyanın bütünlüğü altında özerkliğini kazanan bu küçük evrenler, etkileşimler yoluyla sürekli güncellenir ve bir toplumsal alanda neler olduğunu anlamak için görünmez yapıların izini sürmeyi gerektirir.⁵ Bir alan, inceleme konusu haline getirildiğinde devam eden mücadele ilişkilerinin yanında

¹ Başpınar, 2010

² Bourdieu ve Wacquant, 2021, s. 40

³ Wacquant, 2016, s.64

⁴ Bourdieu, 2021, s.400

⁵ A.g.e s.401

kendine has bir işleyişin, peşinden koşulan özgül sermayesinin, bu sermayelerin türünün ve hacminin etkili olduğu oyuna göre şekillenen hiyerarşik bir yapı barındırır.⁶

Kendine has kuralları, yaptırımları, kabul ve dışlama stratejileri olan alanların zaman içinde yerleşmiş bir kültüre sahip olduklarını söyleyebiliriz. Kendine haslık ve hiyerarşik ilişkiler söz konusu olduğunda akla ilk gelen yerlerden biri askerî alandır. Askerî kültür bu alanın inşasında ve özerklik kazanmasında oldukça önemlidir. Askerî kültür, başta siyasi alan olmak üzere diğer alanlara karşı fikirler, inançlar, ön yargılar bütünüyle bu alanlardan farklılaşır. Dahası askerî organizmaya belirgin bir karakter kazandıran terfi kriterleri, eğitim, öğretim, kaynakların tahsisi gibi iç koşulları yönetir ve askerî harekâtların yürütülme biçimini belirler.⁷ Faillerin alana dahil olmak için yüksek bir giriş bedeli ödemesinin yanı sıra içine alma ve dışlamada çok net prosedürler içerir⁸. Örneğin kanunlar, talimatnameler, genelgeler ile askerî alanın sınırları bellidir. Bu sınırlar bilimsel alan, edebiyat alanı gibi farklı alanlara kıyasla çok daha net ve keskindir. Her personelin sahip olması ve sürdürmesi gereken özellikler Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu⁹ ve Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunuyla¹⁰ düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre alana giriş için taşınması gereken özelliklere ek olarak failerin alandan çıkmak istediklerinde dahi yerine getirmeleri gereken bazı şartlar vardır. Örneğin: *Muvazzaf subay ve astsubaylar subay ve astsubay nasbedildikleri tarihten itibaren fiilen on beş yıl hizmet etmedikçe istifa edemezler.*¹¹

Askerî alanın formel yapısı gereği birtakım kuralları içermesi doğaldır. Bununla birlikte kaynakların kullanımının belirli bazı şartlara bağlanması da anlaşılabilir. Alan içindeki mücadele ilişkileri göz önüne alındığında bu alanda hâkim konumda olanların, alana girişi tümüyle denetleyecek düzeyde bir hakimiyetleri olması beklenir çünkü kontrolsüz girişlerin sebep olabileceği zararlı etkileri bu şekilde engelleyeceklerdir. Askerlik güçlü bir meslek kanununa sahip olmasıyla bir alanda geçerli olan numerus clausus¹² olarak nitelenen katı meslek grubuna dahil edilebilir.¹³ Düzenleyici ilkeler ve kurallar göz önünde bulundurulduğunda, ordu içerdiği her bir askerinin faaliyetini, yaşama tarzını kendi ihtiyaç ve gereklilikleri doğrultusunda yönetmeliklerle, tüzük, talimat ve yasalarla sınırlayıp düzenleyen alanların başında gelir. Formel olarak kurum niteliği taşıyan askerliği alan üzerinden tanımlarken alan ve kurum arasındaki iki temel ayrıma değinmemiz gerekir. Bunlardan ilki kurumun daha çok anlaşmalar üzerine kurulu olmasıyla toplumsal alanın çatışmalara ve mücadelelere yer vermesidir. Diğerisi ise Bourdieu'nün kodifikasyon olarak adlandırdığı kurumsallaşma derecesidir. Pratikler söz konusu olduğunda bunların kurumlaşmasının net bir şekilde gerçekleşmediği durumlar için alana başvurulur. Örneğin yazarların ve sanatçıların faaliyet gösterdiği kültürel üretim alanı, benzer şekilde üretim alanı diyebileceğimiz üniversite alanına kıyasla çok daha az *kodifiye olmuş* ya da kurumsallaşmıştır çünkü edebiyat alanına giriş üniversiteye girişten daha esnek kurallara tabidir.¹⁴ Askerlik ve ordu söz konusu olduğunda sıkı disiplin ve otoriter uygulamalar nedeniyle çatışma ilişkileri göz ardı edilebilir fakat askerî alan oldukça karmaşık ilişki ağlarının ve vitrinin arkasında gerçekleşen mücadele ilişkilerinin yeridir çünkü ordu şiddeti ve denetim altına almayı sağlamak için cezaevi ve manastır disiplinindeki boyun eğmeyi, fabrika disiplinindeki üretimi arttırmayı ve okul disiplininde olduğu gibi iletişim ilişkilerini normlaştırmayı içerir.¹⁵ Tüm bu disiplin türleri de hiyerarşik yapılanmaya katkısıyla metodolojik anlamda alanın içindeki önemli uzantılardan biridir. Böylece ordu alan içinde nesnel bağıntıların oluşturduğu bir ağa sahiptir. Lang¹⁶ *üniforma içindeki yaşamın komünal niteliği, hiyerarşi, disiplin ve kontrol* olmak üzere tüm askerî organizasyonlar için geçerli olan üç özellikten bahseder. Bu özellikler bahsettiğimiz nesnel bağıntıları açıklamaktadır. Öncelikle askerlik bir noktada bireyselliğin

⁶ Kaya, 2016, s.418

⁷ Applegate RA and J. R. Moore, 1990, s.302

⁸ Bourdieu, 2021, s.367

⁹ TSK Personel Kanunu, 926.

¹⁰ TSK İç Hizmet Kanunu, 211.

¹¹ TSK Personel Kanunu, 926, madde:112

¹² Sınırlı sayı anlamına gelir.

¹³ Bourdieu, 2021, s.367

¹⁴ Bourdieu, 1991'den aktaran Swartz, 2018, s. 171

¹⁵ Bröckling, 2020, s.43

¹⁶ Lang, 1965'ten aktaran Soeters, Winslow ve Weibull, 2017, s.240-241.

dışarıda bırakıldığı ve grup kültürünün yerleşmesinin amaçlandığı yerdir. Bu amaca uygun olarak barındırdığı üyelerinin kişisel yaşamlarının farklı yönlerine ve aşamalarına ulaşmak ister. Ordu başta olmak üzere sürprizleri sevmeyen benzer yerlerde hiyerarşi ön plandadır. Hiyerarşi bir noktada kontrolün gerçekleşmesi için önemli bir araçtır. Bununla disiplin ve kontrolü öne süren emir komuta zinciriyle direktiflerin aşağıya doğru akışı hedeflenir. Askerî kültür, bünyesine kattığı her fail için benzer kurallar uygular bu kuralların bir kısmı askerî kültürü faile kazandırmaya yöneliktir. Askerî kültürü kazanmak alan içindeki fail için oldukça önemlidir. Nefes almak, koşmaktan ateş etmeye kadar birçok önemli fonksiyonu doğru yapmayı etkileyen temel gerekliliktir. Lande¹⁷ çalışması sonucu öne sürdüğü gibi silahını iyi kullanan bir asker yetiştirmek kasıtlı bir iradenin ürünü olmaktan çok, uzayan ve dağınık bir sürecin (Elias'ın deyimiyle bir figürasyon) sonucu olan bedensel bir duyarlılık yaratmayı içerir. Aslında temel amaç hem fiziksel hem de duygusal olarak askerliği faile işlemektir. Dolayısıyla bir tüfeğin kullanımına dair yazılı talimatların ötesinde uygulama esnasında üstlerin uyarıları, hakaretleri hatta belki aşağılamaları askerliği öğreten şeydir. Bu yaklaşım, askerlere nefesi tutmak için en iyi anın nefes verdikten sonra olması gibi pratik bir anlayış ya da düzensiz nefes almanın tüfeğin namlusunu hedeflenen şeyden nasıl uzaklaştırdığına dair bir bakış kazandırır.¹⁸ Bedene dair bu taktikler, insanları birbirine yönlendiren bedensel pratiklerde kök salmış, nesnellik öncesi bir öznelarasılıktan doğar. Nefes almanın işlevi *hembireysel hem desistemattir çünkü bedeni ve aletleri içeren bütün bir teknikler sistemine bağlıdır ve bir dizi toplumsal anlam ve değerle yüklüdür.*¹⁹

Dünyanın tüm orduları için geçerli olan bu özellikler askerî alanın zımnı sonucudur. Ordu gibi dış dünyaya çok açık olmayan yerler söz konusu olduğunda ilk başta total kurumları düşünürüz. Goffman²⁰ total kurumları tanımlarken otorite, belirlenmişlik, biçimsel kurallar ve fiziki olarak kapatılma üzerinden tanımlar. Faillerin tamamı aynı otoriteye tabidir. Alan içindeki her fail gündelik pratiklerini bir arada gerçekleştirir ve kimin ne görevi olduğu tanımlanmış ve belirlenmiştir. Bununla birlikte hangi faaliyetin ne zaman bitip ne zaman başlayacağı da bellidir. Gün belirli zaman dilimlerine bölünmüştür. Kalkış saati, spor, kahvaltı, eğitim ve yatış saatleri bir disiplin içinde peşi sıra gerçekleştirilmek zorundadır. Yapılması zorunlu olan bu faaliyetlerin içeriği resmî amaçlara yönelik rasyonelleştirmelerin sonucunu içerir.²¹ Bu noktada askerî alan gerek kışla içinde gerekse talim alanında bir total kurum modeline uymaktadır ama muharebe meydanında ve sivil mıntıklarda bu özellikleri göstermez. Milis kuvveti olarak tek parçadan oluşmuş total bir kurumun özelliklerini yansıtmaz.²² Çünkü *asker disipline edici müdahalenin ürünü olduğu kadar, bu müdahaleye karşı koyan bireysel direnç noktasıdır da.*²³ Bu açıklamadan hareketle diyebiliriz ki bu direnç aynı zamanda çatışma ve rekabet ilişkilerine de kaynak sağlar. Katılımcıların alan içinde hâkim olan sermaye türü (sosyal, ekonomik, kültürel) üzerinde ve aynı zamanda bu sermayeleri kullanarak hiyerarşi kurma ilişkileri alanın aynı zamanda çatışma ve rekabet uzamı olduğunu hatırlatır. Bourdieu kuralların ve talimatnamelerin evreninde bile kurullarla oynamanın bizzat oyun olduğunun altını çizer.²⁴ Başka bir deyişle failer sahip oldukları sermayenin türü ve miktarı nispetinde alanda mücadele içindedirler. Mevcut konumlarını devam ettirmek ya da daha fazla gücü içeren yeni konumlar elde etmek için mücadeleye devam ederler. Askerî alan söz konusu olduğunda kuralların ve cezai yaptırımların sertliği bu mücadeleyi daha gizil bir düzleme taşır. Ast üst ilişkisinin itiraz kabul etmez doğası alandaki faileri farklı stratejilerle örtük bir mücadele sürdürmeye iter. Otorite ve baskı altındaki kişilerin eylemlerini kamusal ve gizli olmak üzere iki farklı şekilde gerçekleştirdiğini belirten Scott bu gizli senaryoların kamusal senaryonunkinden farklı dinleyiciler için ve farklı iktidar sınırlamaları altında üretildiğini vurgular. Bununla birlikte sahne arkası salt özgürlük alanı olarak düşünülmemelidir. Başka bir deyişle:

Tabi olanın hâkim olan karşısındaki söylemi kamusal bir senaryoysa, “sahne arkasında” iktidar sahiplerinin doğrudan gözleminin ötesinde yer alan söylemi nitelemek için gizli senaryo terimini kullanacağım. Bu nedenle, gizli senaryo, kamusal senaryoda ortaya çıkanları onaylayan, onlarla çelişen

¹⁷ Lande, 2007, s.102

¹⁸ A.g.e. s.104

¹⁹ Bourdieu, 1977, s. 87'ten aktaran Lande, 2007, s.106

²⁰ Goffman, 2015.

²¹ Goffman, 1957, s.45

²² Bröckling, 2020, s. 48

²³ A.g.e. s.50

²⁴ Wacquant ve Bourdieu, 2021, s.53

ya da onları değiştiren sahne arkası konuşmalardan, jestlerden ve pratiklerden oluşması anlamında onun türevidir.²⁵

Sahne arkası, senaryo gibi kavramlar Goffman'ın kavramlarını²⁶ akla getirebilir fakat bu iki yaklaşım arasındaki temel fark eylemlere atfedilen anlamdan ileri gelir. Kısaca açıklamak gerekirse Goffman *sahne önü, sahne arkası, performans, vitrin* gibi kavramlarla bireyin benliğinin rol yapmak üzerine kurulu olduğunu vurgular. Bu dramaturjik yaklaşımda birey kendini sahne önünde olmak istediği kişi gibi yansıtarak diğerlerinin kendi hakkındaki düşüncelerini yönlendirmeyi amaçlar. Scott'un ifade ettiği senaryo ise kamusal düzlemde gizil bir çatışmanın ürünüdür. Tahakküm altında olanlar, otoritenin kontrolcü bakışlarından sıyrıldıkları alanlarda kendilerine has bir tavırla tahakkümün meşruluğunu zedeleyecek çeşitli sorgulamaları ve pratikleri gerçekleştirirler. Dolayısıyla bizim bu noktada tartışmaya açtığımız konu askerler arasındaki bu mücadele, çatışma ve sorgulama pratikleridir çünkü bir alan içinde fail verili bir senaryoya göre hareket eden dublör değil beklenmedik ve hoş gitmeyen durumlar karşısında manevra yapabilme esnekliğine sahip olan gerçek oyuncudur. Bourdieu'ye kulak vermek gerekirse konuyu şu şekilde özetler:

Tahakküm altındakiler, hangi toplumsal levrende olurlarsa olsunlar, her zaman belli bir güç kullanabilecek durumda dırlar: Bir alana aidiyet, tanımı gereği orada etki üretebilme kapasitesini içerir (hâkim konumlan işgal edenlerin dışlama tepkilerine yol açacak olsa bile.)²⁷

Askerî mekanizmanın askerler üzerinde kurduğu otoritenin önemli araçlarından biri rütbe hiyerarşisidir. Askerî yapılanmayı göz önüne getirdiğimizde bu hiyerarşinin mekanizmanın işleyişini sağlayan temel unsur olduğunu söyleyebiliriz. Rütbe askerî alanda mesleğe dair beceri ve yeterlilik seviyesini, statü olarak getireceği sosyal anlamdaki prestiji ve son olarak daha büyük bir grubun üyeliğini ifade etmesi açısından bütüncül bir kimliği ifade eder.²⁸ Her askerın verilen emirle birlikte aldığı her sorumluluğu düşünmeden uygulama beklentisini içeren bu bakışın ötesinde rütbe hangi kademedede olursa olsun üstün ast üzerinde yaptırım uygulamasının resmî dayanağıdır. Emrin sorgulanmasının çoğu durumda mümkün olmaması alanda açık ve örtük olmak üzere farklı çıkar ilişkilerine sebep olur. Örneğin tahakküm altındaki kişi tahakküm eden ile yakınlaşmanın yollarını arar. Bu doğrultuda geliştirilen stratejiler karşılıklı olarak tanınan mesafeden hareketle şekillenir. *Burada yakınlaşan kişi, yok sayarak aslında kabul etmiş olduğu mesafeyi yadsımaya çalışır ve bunu da yakınlaşmaya çabaladığı kişiyi kendi seviyesine çekecek edimler aracılığıyla yapar*²⁹ ya da tam tersi tahakküm etme yetkisini barındıran kendi sınıfı ve diğerleri arasındaki mesafeyi netleştirmek için beğenilerini, tercihlerini, konuşurken kullandığı kelimeleri bu doğrultuda seçer.³⁰

Ordu bahsettiğimiz tüm işleyişle birlikte toplumsal anlamda bir alanın dinamizmini haizdir. Bu dinamizmi kazandıran önemli unsurlardan biri alanda devam eden *oyundur*. Bir alan sunduğu ödüllere inanan ve bunların peşinden koşan istekli ve yeterliği olan oyuncular içine girdikleri takdirde var olan bir oyun alanıdır.³¹

Askerin Oyun Alanı

Eski bir rugby oyuncusu olan Bourdieu buradaki tecrübesinden hareketle oyun metaforunu alanda meydana gelen mücadele ilişkilerini anlatmak için kullanır. Mücadele oyun alanının tanımlanmasında önemlidir çünkü incelenen uzamın çevresine göre konumunu ve betimlenen özelliklerini tanımlar.³² Mücadeleler alan içinde faillerin hem alana karşı hem alanda birbirlerine karşı aldıkları konumları belirler. Görünürde hiçbir sorun barındırmıyor gibi görünen bir akış içinde faillerin kişisel beklentileri ve ulaşmak istedikleri farklı konumlar vardır. Bu istek ve dürtüler onları farklı

²⁵ Scott, 2021, s. 30-31

²⁶ Goffman, 2018

²⁷ Bourdieu ve Wacquant, 2021, s.124

²⁸ Mattila, Jukka, Sampo Tukiainen, and Sami Kajalo., 2007

²⁹ Bourdieu, 2021, s. 413- 414

³⁰ Bourdieu, 2021b

³¹ Bourdieu ve Wacquant, 2021, s.55

³² Bourdieu, 2021, s. 393

stratejilerle yeni toplumsal ilişki biçimlerine yönlendirebilir. Bu ilişkilerin devam ettiği alan oyun alanıdır. Bir başka deyişle oyunlar benzetmesi sosyal etkinliklerin organize edildiği farklı alanları betimlemek için kullanılır. Edebiyat, hukuk, sanat gibi her alan kendine özgü oyun kuralları ve ödüllere sahiptir. Birindeki başarılar bir başkasında doğrudan aynı prestij veya ödüllerle değerlendirilemez.³³ Örneğin askerî alan içinde iyi bir virtüöz olmak sanat camiasında ifade ettiği anlamı karşılamayacaktır ya da belagati güçlü bir konuşmacı olmak siyasi alanda sağladığı faydayı sağlamayacaktır. Dolayısıyla her oyun, alanların doxası (yerleşik düzeni) ve faillerin illusioaları (ilgi, çıkar) doğrultusunda kendine has becerileri gerektirir. Tüm bunlardan önce oyunu başlatan itici güç illusiodur. Kısaca *illusio oyuna yoğunlaşmak, oyun tarafından ele geçirilmek, oyunun oynamaya geldiğini düşünmek* anlamına gelir³⁴ ve oyuna yapılan yatırımdır.³⁵

Askerliği bu bağlamda ele aldığımızda alana girişten itibaren emekli olana kadar belirli ödüller ve çıkarlar ekseninde şekillenen bir dünya görürüz. Bu dünyada failler, rütbe yükselmesi kademe ilerlemesi gibi görünür ve bilindik amaçlara ulaşmanın yanı sıra komutanın gözüne girme, izin alabilme ya da yemekhanede herkesten daha fazla yemek yiyebilme, bayramlarda ve tatillerde nöbet tutmama gibi daha görünmez ve resmî olmayan çıkarların peşinden oyuna dahil olurlar. Dahil olma her zaman bilinç ve plan dahilinde gerçekleşmez çünkü *toplumsal oyunlar kendilerini oyun olarak unutturan oyunlardır*.³⁶ Failin yaşadığı unutmama ve oyuna kendini kaptırma hali alanın doxasını kabul etmekle mümkündür. Doxayı egemen olanlar tarafından dayatılan evrensel bir bakış açısı olarak niteleyebiliriz. Daha açık bir ifadeyle:

Komisyon-kamu çıkarı güden bir görevle yükümlü kılınmış ve evrensel önermeler sunmak üzere kendi tikel çıkarlarını aşmaya davet edilen insanlardan oluşan bir bütün olarak adlandırılan o tuhaf kurumun işleyişinin çözümlemesinin de işaret edeceği gibi, resmî kişilikler, sürekli toplumun görüş açısı için çalışmak, hatta bunun kendi tikel görüşlerini feda etmek ya da en azından kendi görüşlerini bir resmîyet retorikine başvurarak meşru, yani evrensel görüş olarak oluşturmak zorundadır.³⁷

Askerî alanda emir-komuta ilişkisinin sorgulanamaz doğası faillerin çoğu defa kendi tikel görüşlerini feda etmeleriyle sonuçlanır. Bununla birlikte bir askerinin nasıl olacağı ve nasıl davranması gerektiğine dair toplumsal bir kabul söz konusudur. Bu kabul askere ve askerliğe bakışı birçok toplumsal alanda belirler ve askerî alan içindeki failler bu bakışı meşru ve evrensel bir görüş olarak benimseyerek bu doğrultuda hareket etmeye özen gösterirler. Birçok noktada bu, kişilerin özgür hareket etmesini sınırlayan bir durumdur. Özellikle dışarıdan bakıldığında asker kimliğini belli eden üniforma gibi nesnel anlamlar ve daha ayrıntılı incelemeyle kendini ele veren düzenli sakal tıraşı olmak ya da asker tıraşı olarak bilinen saç kesim tarzı dışarıdan bakışlar için ayırt edicidir. Dolayısıyla bu durumu içselleştiren failler sivil hayatta yolda yürürken, alışveriş yaparken ve daha farklı alanlarda meşru kabule uygun hareket ederler. Doxa her zaman kendini hissettirmez, bazen de fark edilmeyen ayrıntılardadır ve dışarıdan bakıldığında oyunların getirilerinin ne olacağı açık değildir. Bir oyunun kendine has özelliği, oyunun sorgulanmamasına neden olan habitusları üretmek ve oynadığını fark etmeyecek derecede oyuna uyum sağlamış oyunculara sahip olmaktır. Bourdieu bu durumu entelektüel alanla örnekendirir. Entelektüel alan bir oyundur ve burada oynayan insanlar, bizzat oyunun ilkesine bağlılık niteliğinde bir illusio yaratırlar. İyi kurulmuş bir illusio aracılığıyla bir oyun oynayan insanların kendilerine bu oyunun var olup olmadığı sorusunu sormaları çok ender görülür.³⁸ Askerî alan için de geçerli benzer bir durum olduğunu söyleyebiliriz. Bir asker o alana girdikten sonra bir oyunun içinde olduğunu hissetmeyebilir. Görevinin gerektirdiklerini yaparken aynı zamanda farkında olmadan alan içindeki mücadele ilişkisini de devam ettirir. Örneğin bir subay için gerek görev esnasında gerekse eğitim esnasında fiziksel olarak güçlü görünmek ve ne yaptığını bilen bir tavır takınmak önemlidir çünkü fiziksel güç ve yorucu faaliyetler askerlerin bedensel varlığının temel bir özelliğidir. Bununla birlikte liderlik kavramının kendisi, öncü olmak ya da yönlendiren olma, yorucu faaliyet talebine göre ayarlanmış paylaşılan bir

³³ Calhoun, 2016, s.106

³⁴ Bourdieu, 2021, s. 143

³⁵ Bourdieu ve Wacquant, 2021, s.144

³⁶ Bourdieu, 2022, s. 143

³⁷ A.g.e. s.126-127

³⁸ Bourdieu, 2021, s.244

kinetik kültürü varsayar.³⁹ Dolayısıyla alan içindeki fail sadece alan içinde görevini yaptığını düşünürken aynı zamanda kişisel saygınlığı için mücadele eden bir oyuncudur. Bu oyun hali sadece kuralların bilgisini değil *oyun duygusu (sense)* dediğimiz pratik bir yatkınlığı gerektirir. Oyun duygusu eylemlerin temelinde bilinçli seçim ya da rasyonel hesaplama olduğunu öne süren rasyonel seçim teorisinin karşısında yer alır.⁴⁰

Oyuncunun birine pas atarken o anda bulunduğu yere değil de pasın ulaşacağı anda bulunacağı yere topu göndermesi gibi... Tüm sporların abc'si budur. Oyun duygusu, rakip oyuncunun topu gönderiyor gibi görüldüğü yerde bulunmak değil, tam da göndermediği yerde bulunmaktır- ters köşe yapmak diyebiliriz.⁴¹

Oyun duygusu var olan değil kazanılan bir yetidir. Alana girdikten sonra geliştiği gibi doğrudan alanın üyesi haline gelmeden de kazanılabilir. Bu kazanma biçimi oyun içinde doğmuş olmakla mümkündür ve ayrıcalıklarından biri de kazanılan illusio doğrultusunda, büyük oranda amaçsızlığa ve belirsizliğe yer bırakmamasıdır. Örneğin iyi bir tenisçinin topun düşeceği yere göre pozisyon alması gibi oyun duygusuna sahip olan kişiler benzer bir davranış sergilerler.⁴² Oyunun içine doğmuş olmayı iki şekilde yorumlayabiliriz. İlk olarak, asker çocuğu olup sonrasında bu mesleği tercih etmeyi düşünenler babalarından ya da annelerinden dolayı alan dışındaki herhangi birisinin edinemeyeceği bazı örtük ya da belirgin birtakım fikirlere sahip olurlar. Bu fikirler onların alanla kurdukları ilişki için önemlidir. Özellikle işleyişin ince ayrıntılarının dışarıya kapalı olduğu askerî alanda bu çocuklar alanın içine doğmuştur diyebiliriz. Bu durumun böyle olmasında askerliğin, faillerin özel hayatlarının içine işlemiş olması ve bir meslekten ziyade yer yer bir yaşam tarzına dönüşmesinin etkili olduğu söylenebilir. Diğer bir yorumla oyun duygusu, uzun yıllar görevde olan askerlerin artık alanın sırları diyebileceğimiz ince ayrıntılara kadar işleyişe hâkim hale gelmelerini, potansiyel yenilikleri sezerek buna uygun konum almalarını sağlayabilir. Bu durum alanın kurdu olmakla özdeşleştirilebilir. Bir alan, mucitten yoksun bir oyundur ve birisinin tasarlayabileceği herhangi bir oyundan çok daha akışkan ve karmaşıktır.⁴³ Oyuna dair aidiyet geliştirmeyen oyuncu ise kötü oyuncudur. Bu yaftadan kaçınmak ve orduda işlerin nasıl yürüdüğünü bildiğini göstermek önemlidir. Örneğin çatlak (crack) bir birlik olarak tanınmış bir ekipte çalışmak ya da bireysel olarak uzmanlaşma derecesiyle ve alınan iyi eğitimlerle rüştünü ispat etmek gibi.⁴⁴ Ayrıca askerî alanda en çok sözü geçen merkezî komuta yapısına yakın olmak ya da önemli konumlardaki kritik görevlendirmeler bir başka örnektir.⁴⁵ Birlikler içinde cesaretiyle nam salmış korkusuz bir komutanın emrinde olmak da benzer bir etki yaratacaktır. İyi oyuncu seçim yapması gerektiğinde ya da yeni fırsatlar için şartları zorladığında alan içinde ulaşabileceği en iyi pozisyona ulaşmaya çalışır.

Failler oyunun oynandığı yer olan alanda üç farklı strateji sergileyebilirler.⁴⁶ Bunlardan ilki *muhafaza stratejileridir*. Genellikle daha kıdemli olarak nitelediğimiz hâkim konumdakiler tarafından benimsenir. Askerî alanda her sınıf için rütbe bu konuda belirleyici faktördür. Rütbe yükseldikçe alanda kurulan hakimiyet de artmaktadır. Sorumluluğun artmasıyla daha fazla bilgi akışı ve yetkilerin yükselmesinin yanı sıra rütbenin simgesel olarak kazandırdığı etki alanı, alan içinde derinleşmektedir. İkinci strateji genelde alana yeni katılanlar tarafından benimsenen *izleme stratejileridir*. Alana yeni katılanların hâkim konuma ulaşmak için gösterdikleri çabanın ürünüdür. Göreve yeni başlamış birinin alanda işleyen yazılı olmayan kuralları ve yerleşik konumları anlamak için bir süre gözlem yapmasına karşılık gelebilir. Son olarak, *bozgun stratejileri* hâkim gruplardan ve hakimiyet kurmaya dair beklentisi olmayanlar tarafından benimsenir. Askerî alanda faillerin meslekle kurdukları ilişki zayıf olduğunda ve çıkar beklentileri azaldığında alan içindeki kuralları ve temel dinamikleri sorgulamaya hatta yıkıcı bir şekilde eleştirmeye başlayabilirler. Beklenti ve çıkar söz konusu olduğunda alana dair sert eleştirilerden

³⁹ Lande, 2007, s. 98

⁴⁰ Maton, 2008, s.54

⁴¹ Bourdieu, 2021, s.239

⁴² Bourdieu, 2022 s. 145

⁴³ Thomsen, 2008, s.75

⁴⁴ Jaffe, 2008, s.35

⁴⁵ Yılmaz, 2022, s.55

⁴⁶ Swartz, 2018, 177

kaçınmak mevcut konumu muhafaza etmeye ve potansiyel konumları elde etme ihtimalini sürdürmeye dair bir stratejidir.

Oyunlar stratejiktir. Her mücadeleye ve her mücadele anısına özel, muhtemel farklı yaklaşımlar vardır. İyi bir stratejiyi neyin oluşturduğunu, şüphesiz, oyunun kuralları kadar, kişinin rakibinin güçlü ve zayıf yanlarını değerlendirebilmesi de belirler. Özgünlük ve ilham gücü sonucun belirlenmesinde etkili birçok faktörden sadece biridir.⁴⁷

Başka bir düzeyde, bir bölük komutanı ve bir kurmay subayının sürekli olarak birbirlerini görmezden geldiklerini görebilirsiniz çünkü diğerinin kendi alanlarında dikkate alınmaya değmeyecek kadar az bilgi veya deneyime sahip olduğundan şüphelenirler.⁴⁸ Dolayısıyla oyun olarak görülmeyen şeyler oyun olarak oynanmaya devam eder. Bu oyunda önemli belirleyicilerden biri habitustur.

Askerî Yatkinlıkların Kışlası Habitus

Habitus alana ve özellikle oyun alanına dair açıklamalar için başvurulan kilit kavramlardan biridir. Bourdieu'nün dünyayı anlamının ve açıklamanın alternatif bir yolu olarak geliştirdiği metodoloji içinde sadık arkadaşları alan ve sermaye ile başlıca teorik araçlardan oluşan üçlünün bir parçasıdır ve sosyal yaşamın tarihselleştirilmiş anlayışına epistemolojik ve metodolojik bir yaklaşım sunar.⁴⁹ Alan ile habitus arasında çift yönlü bir ilişki söz konusudur. Habitus alanın somutlaşmasının ürünüyken failerin pratiklerine yönelik taşıdığı mana ve değer yoluyla alanın anlamlı bir dünya olarak kurulmasına yardım ederek onu yapılandırır. Bu karşılıklı ilişkiyi Pascal'ın şu sözüyle desteklemek çok yerinde olur: *Dünya beni içeriyor ama tam da beni içerdiği için onu anlıyorum; beni ürettiği için, ona ilişkin olarak kullandığım kategorileri ürettiği için bana doğal ve apaçık görünüyor.*⁵⁰ Bir başka deyişle:

Alanla gerçek bir ontolojik suç ortaklığı ilişkisi içinde olan habitus, bilinçlilik gerektirmeyen bir bilme biçiminin, planlı olmayan bir niyetliliğin/yönelmişliğin, kişinin açıkça ifade etmeden de geleceğe yönelmesini mümkün kılan dünyadaki düzenliliklere pratik hakimiyetin bir ilkesidir. Habitus ve alan arasındaki iki yönlü ilişki derinlemesine analiz edilebilir: Yapılaşmış bir uzay olarak alan habitusu yapılandırma eğilimindeyken habitus da alana ilişkin algıyı yapılandırma eğilimindedir⁵¹

Alan ve habitus arasındaki bu ilişkisellik Bourdieu'nün toplumsal formasyonunun genel sonucudur. Buna göre nesnel yapı ile bireysel etkinlik arasında birbirini tamamlayan ve sürekli değiştiren karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Habitus tam da bu karşılıklı ilişkinin kesiştiği noktada yer alır. Aynı zamanda o, nesnel yapı ile bireysel etkinlik arasında ilişki kurmasını sağlayan bir tür kuramsal *deus ex machina*dir.⁵² Nesnel yapıların içselleştirilmesi, özümsemesi sonucunda oluşan bilişsel bir etkinlik, hareket tarzı, düşünce şemalarına ilişkin yatkinlıklar bütünü ve failerin eylemlerini organize eden bir ilkedir. Bu bağlamda Bourdieu habitusu *alışkanlık doğuran güç, kültürel bilinç dışı, zihinsel alışkanlık, algı, beğeni ve eylemin zihinsel ve bedensel şeması, düzenli doğaçlamaların doğurgan ilkesi, yapılaşmış praxis*⁵⁴ gibi farklı kavramlarla açıklar.

Bidet'a göre⁵⁵ bir çağın, sınıfın ya da herhangi bir grubun kültürü, birey tarafından davranışlarının temelini oluşturan kalıcı eğilimler şeklinde içselleştirilir. Bu süreçle birlikte habitus sürekli yeniden inşa edilir. Hikâyenin en başına dönmek gerekirse bir bebek doğduğunda habitusun oluşmasında etkili olan birinci kaynak sosyalleştirici aktörlerin habitusudur. Yani içine doğduğu ailenin

⁴⁷ Calhoun, 2016, s.79

⁴⁸ Jaffe, 2008, s.35

⁴⁹ Thomsen, 2008, s. 81

⁵⁰ Bourdieu ve Wacquant, 2021, s.180

⁵¹ Bourdieu, 2016, s.48

⁵² Antik Yunan Tiyatrosundan bir kavram. Bunalımı çözmek için oyuna beklenmedik anda gelen tanrısal müdahale.

⁵³ DiMaggio'dan aktaran Swartz, 2018, s.138

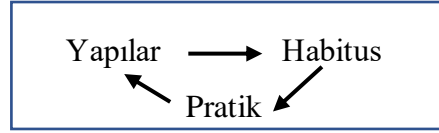
⁵⁴ Tatlıcan ve Çeğin, 2016, s.317

⁵⁵ Bidet, 1979, s. 203

ya da onunla ilk teması kuran kişilerin habitusudur. Çocuk ve dünya arasına bu grup girer. Ritüeller, pratikler, söylemler, deyişler, atasözleri bu habitusun ilkeleriyle uyumlu olarak yapılanmıştır. Bu nedenle çocuk Bourdieu'nün⁵⁶ *dünyayı mite uydurmak* dediği şeye uygun olarak dünyayı içinde olduğu grupla aynı şekilde görmeye yatkındır. Bu durum bir yerden sonra yaşanan sosyal ve fiziksel değişimler sonucu kırılmaya başlar. Değişen bu nesnel koşullar aynı zamanda eğilimleri de yeniden şekillendirir. Bu eğilimler de nesnel koşullara uygun olarak yeni istek ve pratikleri doğurur⁵⁷ tüm bunların özeti her yinelemede değişen ve maddi koşullarla uzlaşmaya yönelik yön izleyen habitusun durağan ve verili olmadığıdır.⁵⁸ Sulkunin, Bourdieu'nün etnografik çalışmasına dayanarak şöyle yazar:

Habitus, bireysel öznelerin günlük pratiklerinde sürekli olarak oluşur ve yapılandırılmış bir anlamlar sistemi olmasına rağmen, herhangi bir mekanik biçimsel ya da “cebirsal” mantığı takip etmez. İnsanlar anlam sistemlerini sadece yeniden üretmezler, aynı zamanda onları üretir ve kullanırlar. Sınıfları ve üyelerini sadece prefabrik bir oyunun aktörleri olarak değil, aynı zamanda yaratıcı özneler olarak da görmek gerekir.⁵⁹

Şekil 1’de anlatılmak istenen de bu döngüdür. Yapılar habitusu şekillendirir. Habituslarımız sonucunda toplumsal dünyada pratiklerimizle hareket ederiz ve pratiklerimiz temas ettiğimiz nesnel yapıları şekillendirir. Dolayısıyla çizgisel bir ilişki değil döngüsel bir ilişkiden bahsetmemiz gerekir.

Şekil 1. (Harker, 1984, s.120)

Toplumsal bağlam habitusun şekillenmesinde önemlidir. Farklı toplumsal alanlar ve farklı koşullardaki deneyimlerimiz zihnimizde taşıdığımız sınıf, dil, etnisite, toplumsal cinsiyete yönelik anlamlandırmalar ve kısaca dünyayı algılama biçimimiz içinde bulunduğumuz gerçeklikten kopuk değildir. *Habitus toplumsal bağlamın etkisini devreye sokan bilişsel ve güdüsel bir mekanizmadır.*⁶⁰ Askerî alanı düşündüğümüzde de bu böyledir. Alana yeni girmiş birinin önceki habitusu yavaş yavaş yerini yeni bir forma bırakır. Askerî habitus, ilk olarak askere alma eğitimi sırasında, askerler askerî kültüre uyum sağladıkça ve sivil yaşam tarzlarından uzaklaştıkça inşa edilen bir varoluş biçimidir. Yedek askerler bir yedeklik eğitimine çağrıldıklarında, yedeklik eğitimleri süresince askerî alanın içine çekilir ve bu alanla sınırlandırılırlar. Bu kısa süre nedeniyle yedek subayların sivil yaşam ile askerî habitusun korunmuş bileşenleri arasında hızla uyum sağlamaları gerekir.⁶¹ Alana ilk girişten itibaren yeni askerlerin karşılaştıkları tavır ve tutumdan itibaren özellikle aldıkları çeşitli eğitimlerle ve hatta alan içinde hâkim olan söylemle birlikte şekillenen bir habitustan bahsetmek mümkündür.

Failleri çeşitli yollarla askerî habitusun içine sokmak doğasında ölme ve öldürme olgusu bulunan bir meslek için oldukça önemlidir fakat insanları askerleştirmek sadece bu anlama gelmez. Birçok olası durum için kişinin karar mekanizmasını kontrol altında tutmak ve onu emir komutaya tabi kılmak hayati amaçlardandır. Bunun sağlanması elbette kolay değildir. Ortaokul ve lise düzeyinde yetiştirilmek üzere askere alınanlar bir yana üniversite sonrası birçok konuda düşünce ve hareket tarzı olgunlaşmış olanların askerleştirilme sürecinde önemli farklılıklar ve zorluklar bulunacaktır. İşte bu zorlukların üstesinden gelebilmek için *askere bir sürü kural koyucu ve sınırlayıcı düzenleme teknikleri uygulanır.*⁶² Kurallar ve cezaları en baştan bellidir ve bu disiplin anlayışından taviz vermemeye yönelik bir tavır takınmak önemlidir.⁶³ Habitusun kalıcı yatkınlıklar sistemi olduğundan bahsetmiştik. Dolayısıyla bu sistemin kendi içinde anlamlı örüntü temaları ve kurallar sistemini barındırması doğaldır.

⁵⁶ Bourdieu, 1977, s. 167

⁵⁷ Bourdieu, 1977, s. 77

⁵⁸ Harker, 1984, s.120

⁵⁹ Sulkunin, 1982, s. 109-110

⁶⁰ Tatlıcan ve Çeğin, 2016, s.315

⁶¹ Laanepere and Kasearu, 2021, s.5

⁶² Bröckling, 2020, s.26

⁶³ A.g.e.

Bourdieu habitus içindeki bu kuralları; itaat sonucu oluşmayan, bilinçli hedeflerden uzak, örgütleyici eylemin ürünü olmayan kolektif uyumun sonucu olarak tanımlar.⁶⁴ Habitusu yönelik itaat olgusundan ve yönlendirmeden bağımsız çizilen bu çerçevenin askerî alanın itaat kültürü oluşturma çabasıyla çeliştiği düşünülebilir fakat failerin bu kültürü içselleştirmeleri sonucu meydana gelen planlı olmayan ve bilinç içermeyen eylemleri alanda şekillenen askerî habitusun sonucudur. Yani bir askerin alana girdikten sonra belirli bir hedef doğrultusunda olmayıp güdüsel olarak gerçekleştirdiği her davranış bunun ürünüdür. Örneğin tekmil vermek her astın kendisinden daha rütbeli bir başka askeri gördüğünde yerine getirmesi gereken bir sorumluluktur. Bu bedensel ve sözel ifade meslekte geçen uzun yıllar sonucunda nefes almak gibi otomatikleşmiş bir davranışa dönüşebilir. Dolayısıyla kuralların ve itaat kültürünün hâkim olduğu bir ortamda da habitus yatkınlıklar sistemi olarak tanımlanabilir. Nitekim habitusu *pratik duyu* olarak ifade etmek de mümkündür. Bu ifade ile kastedilen bahsettiğimiz güdüsel davranışların ortamın düzenliliklerine uymalarıdır ve *sanki bu düzenliliklere istinaden üretilmişler gibi* bağlama uygun hareket etmeyi sağlamalarıdır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken şey ise bu davranışların çıkar ve fayda sağlamaya yönelik hesaplı eylemler olmadığıdır. *Pratik duyunun eylemi, gündelik yaşantının gündelik düzeni içindedir.*⁶⁵

Askerî habitusa yönelik yapılan çalışmalara baktığımızda habitusun failerin sosyal yaşamında ne derece önemli bir yerde durduğunu görürüz. Askerler artık resmî olarak alanın bir parçası olmasalar bile alanda şekillenen habituslarını dış dünyada kullanmaya devam ederler. Zimbabve ordusundan çeşitli sebeplerle ayrılan askerlerle gerçekleştirilen çalışma, askerî habitusun bir kere edinildikten sonra alandan çıktuktan sonra bile failerin gündelik hayatlarında yaşamaya devam ettiğine güzel bir örnektir.⁶⁶ Yapılan bu çalışmaya göre eski askerler için onları sivillerden ayıran şey gündelik hayattaki kendilerine özgü varoluşlarıdır. Bu bağlamda bu kişiler askerlik içinde ve askerlik aracılığıyla yazılan bir kimlik, bir varoluş biçiminin sonucu olarak kendilerini fiziksel olarak sivillerden daha muktedir olarak düşünmektedirler. Eğitimli askerlerin sahip olduğu beceri ve yetkinlikler, bireysel askerî kimliklerin biçimlendiricisidir. Asker olmak askerleri birlikleri içinde özerk özneler olarak kuran *uzmanlık bilgisi* olarak kabul edilir. Silah kullanma, gözetleme yapma, hayatta kalma gibi askerlik becerileri hem askerler hem de akademisyenler tarafından askerî kimliğin işaretleri olarak görülür.⁶⁷ Askerî kimlik bu çalışmada da görebileceğimiz gibi çoğu eski asker için benliğin bir parçasıdır. Bir katılımcının ifadesine göre *sivil hayat kovulması gereken kötü bir ruhtur. Komutanlar da sivil hayatı kovan rahiplerdir.*⁶⁸ Askerî habitus geçici değil, askerî bir *ethos*⁶⁹ ve askerî pratiklerle nasıl aşılandıklarıyla beslenen kalıcı bir varoluş halidir.

Bir başka nitel çalışma Moreira ve diğerleri⁷⁰ tarafından engelli kişilerin asker olarak çalışmaları hakkında görevdeki askerlerin ne düşündüğünü anlamaya yönelik gerçekleştirilmiştir. Burada da açık bir şekilde ortaya çıkan sonuç engelliliğin bir farklılık olarak görüldüğü ve bu farklı insanların kurulu düzene ve normallığe direnecekleri yönündedir. Bununla birlikte anarşik bir varoluşla özdeşleştirilirler ve yerleşik standartlar için tehdit olarak görülürler. Böylece engellilik durumu, alandaki aktörlere tam bir standardizasyon dayatmaya çalışan askerî habitusla karşı karşıya gelir.⁷¹ Şu açıklamayla birlikte bu örneğin sağlanması yapılabilir.

Habitus, bir konumun içkin ve bağlantısal özelliklerini bütünleşik bir yaşam tarzında yani insanlar, mekanlar ve pratiklerle ilgili bütünleşik bir tercih dizisini dile getiren can verici ve birleştirici bir kökendir.⁷²

⁶⁴ Bourdieu, 2019, s. 158

⁶⁵ Bourdieu, 2021, s.226-227

⁶⁶ Maringira, Godfrey, Diana Gibson, and Johanna Maria Richters, 2014

⁶⁷ A.g.e. s.27

⁶⁸ A.g.e. s.31

⁶⁹ Yunanca alışkanlık, gelenek, örf, karakter anlamına gelen sözcük. Bir toplum ya da bir kişinin geleneksel anlamdaki eğilimi ve duruşunu ifade etmek için kullanılır.

⁷⁰ Moreira, Nádia Xavier, Ludmila Fontenele Cavalcanti, and Rodriane de Oliveira Souza, 2016

⁷¹ A.g.e. s.3030

⁷² Bourdieu, 2022, s. 25

Dolayısıyla bu birleşimi engelleyecek herhangi bir farklılık kabul edilmez. Alan içinde hem fiziki hem zihnen gerçekleşen dönüşüm sağlıklı ve normal bireyler özelindedir. Asker en başta seçilirken ayrıntılı ve zorlayıcı elemelerden geçer. Özellikle Türkiye’de askerî okullara kabul şartları incelendiğinde alınacak kişilerin oldukça sağlıklı ve akademik anlamda başarılı, yüksek puanlı kişiler olması beklenmektedir. Bu hem mesleğin ontolojisiyle hem de ordunun imajıyla ilgili bir meseledir. Örneğin resmigeçit törenleri gibi gücü ve gösterişi simgeleyen temsiller kamuyu etkilemenin yanı sıra askerleri de etkilemeyi hedefler. *Silahların gösteriş ve pırlıtsından bir şeylerin onlara da geçmesi ve hem kudretli hem de aynı ölçüde şanlı şöhretli bir makinenin parçası oldukları duygusunu paylaşmaları istenir.*⁷³ Bu ve benzeri durumlar biz duygusunun ve habitusun oluşmasında önemli faktörlerdir.

Askerî alanın dayattığı kurallar bütünü, eğitimler, üniforma gibi nesnel göstergeler ve bir arada yaşamayı zorunlu kılan koğuş sistemi gibi uygulamalar alandaki failerin hem fiziken hem de zihnen yaşadıkları değişim sonucu oluşan askerî habitusun yaratıcısıdır. Habitus her ne kadar ortaklaşmanın ve benzerliklerin ürünü olsa da her fail sahip olduğu sermaye biçimleriyle alanı farklı şekilde deneyimler.

Mücadele Silahı Olarak Sermaye

Sermaye, alanı tanımlamak ve açıklamak için kullanılan oldukça önemli bir kavramdır. Daha önce açıklamaya çalıştığımız alan içindeki mücadeleyi sürdürmek için başvurulmuş temel araçlardan biridir. Ek olarak Bourdieu’nün teorik düzlemde ilişkiselliğe dair yaptığı açıklamalara uygun olarak alanın kurulmasında etkin bir rol oynar.

İster birey olsun ister örgüt, katılımcılar, alana giriş hakkını temellendiren ve meşrulaştıran belli bir özellikler konfigürasyonuna sahiplerdir. Araştırmanın amaçlarından biri bu etkin özellikleri tanımlamaktır. Böylece hermenötik bir döngüyle karşılaşılır: Alanı kurmak için orada etkili olacak sermaye biçimlerini tanımlamak, bu özgül sermaye biçimlerini kurmak için de alanın özgül mantığını tanımak gerekir. Bu araştırma sürecinde uzun zorlu ve bitimsiz bir gidiş geliş vardır.⁷⁴

Literatürde birçok kez tekrar edildiği üzere burada kullandığımız anlamıyla sermaye ekonomik belirlenimcilikten uzak bir noktada yer alır. Marksist anlamda klasik ekonomi teorisi kapitalizmin icadı olan üretim araçları üzerinden yapılan tanımın kendisine dayatılmasına izin vermiştir. Mübadeleler evrenini nesnel ve öznel olarak kârın maksimizasyonuna yani kendi çıkarına yönelik olan ticari mübadeleye indirgeyerek diğer değişim biçimlerini dolaylı olarak ekonomi dışında ve dolayısıyla çıkarısız olarak tanımlamıştır.⁷⁵ Bourdieu’nün amacı sermaye kavramının anlamını farklı türden varlıkların farklı alanlar içinde ve bu alanlar arasında karmaşık ağlar içinde dönüştürüldüğü, değiş tokuş edildiği daha geniş bir mübadele sisteminde kullanarak genişletmektir.⁷⁶ Ekonomik sermaye önemli ve belirleyici bir yerde durur fakat alan içinde çıkar temelli gerçekleştirilen mücadelenin sürdürülmesinde sosyal ve kültürel sermaye biçimlerinin etkisi göz ardı edilmemelidir. Ek olarak Bourdieu bu sermaye türlerinin *algı kategorileriyle kavrandığında büründüğü biçim* olan simgesel sermayeyi de yeni bir oyuncu olarak mücadele arenasına dâhil eder.⁷⁷

Toplumsal sermaye aynı zamanda toplumsal enerjidir. Bu enerji alanda türer ve içinde türediği alanın sınırları içinde değer kazanır.⁷⁸ Örneğin askerî alan içinde biriken bir enerji biçimi olarak askerî sermayeden söz edebiliriz. Savaşmanın, yönetmenin, emretmenin ve itaat etmenin alan içinde özgül bir enerjisi vardır. Bu eyleme biçimleri hem alanın işleyişinin bir ürünü hem de alan içindeki mücadelenin ana meselesidir. Sermaye aynı zamanda failer veya bir grup fail tarafından sahiplenildiğinde onlara canlı veya şeyleşmiş emek biçimi altında toplumsal enerjiye sahip olma olanağı sağlayan (maddi veya bedenselleşmiş biçimiyle) birikmiş emektir.⁷⁹ Dolayısıyla bir alanın tanımıyla geçerli sermaye arasında

⁷³ Bröckling, 2020 s.10

⁷⁴ Bourdieu ve Wacquant, 2021, s.156

⁷⁵ Bourdieu, 2006, s. 105

⁷⁶ Moore, 2008, s.101

⁷⁷ Bourdieu ve Wacquant, 2021, s.169

⁷⁸ Bourdieu, 2021, s.391

⁷⁹ Bourdieu, 1986, s.16

bir bağımlılık vardır. Bourdieu bu noktada alan sayısı kadar farklı sermaye türü olduğundan bahseder⁸⁰ bunları askerî sermaye, dinî sermaye, siyasi sermaye olarak örnekleyebiliriz fakat bu alanların hepsinde ortak olan başlıca sermaye türleri; ekonomik, kültürel, sosyal ve bu üç sermayeyi çeşitli ağırlıklarda bünyesinde barındıran simgesel sermayedir.

Askerî Alanda Ekonomik Sermayenin Görünümü

Ekonomik sermaye maddi kazanca karşılık gelen doğrudan paraya çevrilebilir sermaye türüdür.⁸¹ Bourdieu'nün açıklamalarında kilit bir rol üstlenir çünkü toplumsal dünyada ekonomi diğer birçok unsurun belirleyicisidir. Alan içindeki etkisini diğer sermaye türleriyle kurduğu ilişkiyle artırır.⁸² Şöyle ki bir kişinin aldığı eğitim onun iş hayatında nerede konumlanacağını belirler. Dolayısıyla iyi eğitim almış biri en başta kültürel sermayesiyle öne çıksa da bağlam ve koşullar değiştiğinde bu sermaye ekonomik olarak fayda sağlamaya başlayacaktır. Sosyal sermaye için de benzer bir durum söz konusudur. Sosyal ilişkilerin, bağların ve yükümlülüklerin toplamı olan sosyal sermaye unvanlar üzerinden kurumsallaştığında kişinin ekonomik durumunu da etkilemeye başlayacak, ona maddi anlamda kazanç sağlayacaktır.

Askerî alandaki ekonomik sermaye söz konusu olduğunda karşımıza hem sabit hem de içerdiği farklı parametrelerle değişken bir tablo çıkar. Görevdeki bir askerin aldığı maaş, rütbelere bazında aşağı yukarı bellidir. Subaylar, astsubaylar ya da uzmanlar çavuşlar arasındaki farklılık tahmin edilebilir fakat kıdem, derece, görev yapılan bölge, görev yapılan birim hatta kuvvet gibi değişkenler işin içine girdiğinde maaş dengesi bozulacaktır. Dünyadaki birçok orduda askerlerin gelirlerini arttırmak için farklı bir iş yapmaları mümkün değildir. Bu yüzden alan içindeki ekonomik sermayenin miktarı değerli bir gücü oluşturur. Askerî ekonomik sermayenin bir fail için değişim gösterdiği zaman dilimleri sınırlı ve bellidir. Beklenmedik durumlar olmadığı sürece bir sürprizle karşılaşılmaz. *Bunlar; rütbede ve kıdem derecesinde yükselmek, kuvvet veya hizmet biriminin değişmesi, failin eğitim sermayesini yükseltmesinin maaşa yansıtılması gibi faktörlerle ya da hükümet tarafından yapılan zamlarla değişim gösterebilir. Öte yandan en radikal değişimi gösterdiği yer, maaşın ve ilavelerin düştüğü ordudan emekli olma durumudur.*⁸³ Emekli olan askerlerin emekli maaşları da görevdeki rütbeleriyle doğru orantılıdır. Emekli bir kıdemli astsubay, emekli bir albaydan daha fazla almayacaktır. Dolayısıyla rütbenin ekonomik sermaye üzerindeki belirleyici etkisi ortadadır. Bu noktadan hareketle daha önce bahsettiğimiz unvanların kurumsallaşarak sosyal sermaye üzerinden ekonomik sermayeye dönüşmesi durumunun askerî alan için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Ekonomik sermaye alanda güç ilişkileri açısından önemlidir fakat askerî alan gibi özellikle failerin kazancının sınırlarının belli olduğu ve ek kazanç sağlamanın mümkün olmadığı meslek grupları için sosyal ve kültürel sermayenin daha belirleyici olduğu yorumunu yapabiliriz.

Askerî Alanın Sosyal Gücü Olarak Kültürel Sermaye

Kültürel sermaye, kurduğu hiyerarşi biçimiyle sosyal bir güç olarak diğer sermaye türlerinden daha merkezi bir yerdedir.⁸⁴ Bu kavram toplumsal uzamda sözel beceri, kültürel farkındalık, estetik tercihler, eğitim düzeyi gibi göstergeleri barındırır. Bourdieu'nün amacı kültürün bir iktidar kaynağı haline gelebileceğine işaret etmektir.⁸⁵ Bu kavram Bourdieu'nün aynı toplumsal kökenlere sahip çocukların ailelerin eğitim düzeyleri farklılaştıkça değişen okul başarıları üzerine yaptığı çalışmada öne çıkar.⁸⁶ Bu çalışma kültürel sermayenin tanımlanmasıyla okul başarısı üzerinde zekâ ve yetenek gibi doğal faktörlerin etkisine odaklanan yaygın görüşe bir başkaldırıdır. Bourdieu'ye göre doğal faktörlerin başarı ya da başarısızlık üzerindeki etkisini açıklamak aileden alınan kültürel sermaye biçimiyle ve

⁸⁰ Bourdieu, 2021, s. 392

⁸¹ Bourdieu ve Wacquant, 2021, s.169

⁸² Bourdieu, 1986, s.16

⁸³ Yılmaz, 2022, s.61

⁸⁴ Robbins, 2005, s.17

⁸⁵ Swartz, 2018, s.111

⁸⁶ Bourdieu 1986, s.17

bunun kullanımıyla daha anlamlıdır.⁸⁷ Bu açıklama eğitim düzeyi yüksek, iyi okullarda eğitim almış ailelerin çocuklarının mutlaka başarılı olacağı anlamına gelmez. Göz önünde bulundurulması gereken gerçeklik imkanlara ulaşım ve bunlardan haberdar olmakla ilgilidir. Örneğin Fransız Lisesi mezunu bir ailenin çocuğunun dünyada tekrar tekrar gösterime giren ve uzun bir aradan sonra Türkiye'ye gelen ünlü bir Fransız müzikalinden haberdar olma ihtimali aynı şartları taşımayan bir çocuktan daha yüksek olacaktır. Kültürel sermaye toplumsal dünyaya dair haberdarlığı etkileyen önemli bir araçtır.

Kültürel sermaye toplumsal alanların yapısına göre *dini sermaye*, *bürokratik sermaye*, *politik sermaye*, gibi biçimlere dönüşebilir. Tüm bu alanların hepsinde farklı özelliklerle var olabilir fakat genel anlamıyla *kültürel donanım*, *malumat*, *meşrulaştırma*, *adlandırma*, *görevlendirme veya otorite kaynaklarına ulaşım üzerinden dağıtılan özelliklerin çalışılması için inşa edilmiş bir araç* olarak tanımlayabiliriz ve alanda, bedene dahil edilmiş, nesneleşmiş ve kurumsallaşmış halleriyle var olur.⁸⁸

Askerî alan içinde kültürel sermayenin varlığı bu alanın kuralları ve işleyiş biçimine uygun bir şekle bürünür. Örneğin bedene dahil edilmiş kültürel sermaye tanımı askerlerin aldıkları fiziksel eğitimle bağlantılıdır. Silah kullanımı, sert kurallar, zorlu arazide yapılan tatbikatlar göz önüne alındığında bedenini bu zorluğa uygun olarak eğitmiş olan askerler ön plana çıkar. Bununla birlikte alan içinde hangi hareketin ne zaman yapılması gerektiğini bilmek de bu sermaye biçiminin bir parçasıdır. Örneğin selamlaşmak basit görünen fakat birtakım kurallara tabi olan bir eylemdir. Astın üste üstün asta vereceği selam bazı teamüller barındırır. Daha açıklayıcı olması açısından şu örneği verebiliriz. Deniz kuvvetlerinde bir ast üstüne rahatlıkla günaydın diyebiliyorken kara kuvvetlerinde ilk günaydını astın söylemesi saygısızlık olarak görülür.⁸⁹ Dolayısıyla kültürel sermayenin bedenselleşmesi barındırdığı birçok örnekle askerî sermayenin bir parçasıdır. Bununla birlikte askerî kültürün kendine has nesneleşmiş bazı göstergeleri vardır. Örneğin üniforma üzerindeki rütbeyi ve kıdemi belirten işaretler, rozetler ve bazı önemli görevlerden sonra verilen teşekkür belgeleri bu nesneleşmiş unsurlardandır. Kurumsallaşma ise başlı başına askerî alanla iç içedir. Çünkü ordu içerdiği her birimle ve tüm yapılarına sinen hiyerarşik örgütlenmesiyle kurumsallaşmış alanların başında gelir.

İlişkilerin Efendisi Sosyal Sermaye

Bu sermaye türü toplumsal ilişkilerin faile sağladığı desteği temsil eder. Bir nevi faillerin ulaşabildikleri kişilerin statüleriyle somutlaşan toplumsal bir göstergedir. Örneğin bir işe ya da akademik bir pozisyona başvururken, mülakat ya da ihale sonucu beklerken kişilerin sosyal çevrelerini harekete geçirme gücüyle ölçülen sosyal sermaye ne kadar büyük olursa sonucun olumlu sonuçlanma ihtimali de o kadar artacaktır. Bir yanı sıra günümüzde referans sahibi olmak, eli kolu uzun olmak gibi söylemlerle ifade etmeye çalıştığımız duruma karşılık gelir. Bununla birlikte asalet unvanları da sosyal ağları harekete geçirmeye dair barındırdıkları güçle sosyal sermayenin nişanelerindedir.⁹⁰

Unvanlar toplumsal dünyayı algılama biçiminin ürünleridir. Unvan taşıyan kişinin kim olduğunu ya da bir şey olması gerektiğini söyler. Böylece var olan durumun tespitinden ziyade yeniden üretim mekanizmasıdır. Kişiye *sen şu unvana sahibsin o halde buna uygun davranmalısın* yaptırımını uygular. Toplumsal dünyada herkes boşlukta kapladığı varlığıyla ve sosyal ilişkileriyle bir nesneleştirmeye tabidir. Bu nesneleştirmelerin bazıları diğerlerine kıyasla daha fazla avantaj, mevki, konum ve ayrıcalık sağlar. Dolayısıyla sosyal sermayenin varlığı ve kullanımı da buna uygun olarak şekillenir.

Bir bireyin sosyal sermaye miktarı genellikle *etkili bir şekilde harekete geçirebildiği bağlantı ağının büyüklüğüne ve bağlı olduğu kişilerin her birinin kendi adına sahip olduğu sermayenin (ekonomik, kültürel veya sembolik) hacmine* bağlıdır.⁹¹ Sosyal sermaye statü ve güç sağlar. Sosyal sermayenin pratik bir örneği Kongo jargonunda *şemsiye* olarak adlandırılır. Bir şemsiye, onları çok

⁸⁷ Bourdieu&Wacquant, 2021, s.169

⁸⁸ Göker, 2016, s.282

⁸⁹ Birand, 1986, s.185

⁹⁰ Bourdieu ve Wacquant, 2021, s.169-170

⁹¹ Bourdieu, 1986, s. 21

avantajlı konumlara yerleştirebilen ve orada yaşadıkları sürece koruyabilen yüksek profilli, siyasi olarak etkili bir kadrodur. Öte yandan stratejik bir yere yerleştirilen askerî personel bu işlevden kaynaklanan kazancı kendilerini oraya yerleştiren nüfuzlu kişiyle paylaşmak zorundadır. Bu ilkeye uyulmaması pozisyonun kaybedilmesiyle sonuçlanabilir. Bu durum Kongo’da *atın sizi beslemesi için siz de atı besleyin*⁹² deyiimiyle ifade edilir. Bu nedenle Kongolu askerler, Kongo ordusunda rütbelerin işlevden daha az önemli olduğunu çünkü işlevi olmayan yüksek rütbeli bir subayın terfi açısından bile çok etkili olan çok güçlü bir şemsiyeye sahip daha düşük rütbeli bir subaydan korkabileceğini bildirmişlerdir.⁹³

Meşruluğun Kalesi Simgesel Sermaye

Bu sermaye türü çıkar barındıran eylemlerin herkes tarafından çıkarsızmış gibi kabul edilmesi sonucu ortaya çıkar. Bourdieu bu kavramı Kabil köylülerini konu aldığı araştırmadan hareketle geliştirir. Bu araştırmada hediyeleşmenin ve evliliğin geri planında işleyen mübadeleye dayalı gizli bir çıkar ekonomisi olduğunu keşfeder.⁹⁴ Bu çalışmadaki açıklamalara göre evlilik beklenmedik bir tesadüf değildir. Neredeyse her zaman daha önceki alışverişlerden oluşan bir ağla birbirine zaten bağlı olan aileler arasında kurulur ve bu yeni anlaşmanın temelini oluşturur. Evlilik anlaşmasıyla sonuçlanan son derece karmaşık müzakerelerin ilk aşamasında iki ailenin prestijli akrabalarını ya da yakınlarını *kefil* olarak getirmesi önemlidir. Bu şekilde sergilenen simgesel sermaye hem pazarlıkta ellerini güçlendirmeye hem de anlaşma yapıldıktan sonra anlaşmanın altına imza atmaya hizmet eder.⁹⁵ Anlaşılacağı üzere bu sermaye türü diğer sermaye türleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu sermaye biçimlerinin temelinde yatan maddi ve çikara dayalı eylem biçiminin örtülü hale gelerek meşruluk kazanmasıdır.⁹⁶

Askerî alanda ise simgesel sermaye itaat edimini meşrulaştırma biçimiyle çok sık karşımıza çıkar. Her zaman akla ilk gelen otoriteyi meşrulaştırma yöntemi olan rütbenin iki farklı okumasını yapmak mümkündür. İlk olarak eğitim, yapılan işin zorluğu ve meslekte geçirilen süre gibi diğer değişkenler dışarıda bırakıldığında rütbesi yüksek olanın daha fazla maaş alması gerektiğine dair bir mutabakat vardır. Bu mutabakatın sorgulanmaya açılması oldukça zordur. Fiziksel olarak zor şartlarda görev yapan bir astsubayla görece olarak daha rahat şartların olduğu bir yerde -mesela sahil kesiminde- görev yapan bir subayın kazançları arasındaki fark rütbenin sağladığı simgesel form ile meşru bir zemine oturur. Böylece rütbe, ekonomik sermayenin elde edilmesine yönelik olan çıkar sisteminin çıkarsızlığına hizmet ederek durumu meşrulaştırır. Başka bir açıdan da rütbe askerî alan içinde iktidar biçimini meşrulaştırır. Ekonomik, kültürel ve sosyal sermayelerin tümünü bir bedende toplayarak güç ilişkisini şekillendirir. Alan içinde daha tecrübeli ve bilgili olan bir ast, komutanı istemediği sürece yaptırım gücüne sahip değildir. Askerî alan içinde rütbe; sosyal, ekonomik, kültürel sermaye biçimlerini -bazen miktarı önemli olmaksızın- bünyesine katarak simgesel sermayenin kalesi haline gelir.

Sonuç

Askerî alan dışarıdan müdahale edilmez doğasıyla ve kapalı kutu görünümüyle total kurum olma özelliğinin yanı sıra Bourdieu terminolojisine uygun olarak bir alan özelliği taşır. Otorite, hiyerarşi, sert kurallar alanın gerçekliğinin ve sınırlarını belirleyen bir boyuttur. Bunların ötesinde daha dinamik ve bir ağacın kökleri gibi çevresiyle ve kendi içindeki her bir nesnesiyle sarmalanmış dinamik bir yapıdır. Çünkü askerî alan toplumsal dünyadaki diğer alanlardan bağımsız değildir. Siyaset, hukuk ve diğer birçok alanla ilişkilerini sürdüren hatta bu alanların bütüncül varlığıyla mücadele eden bir gerçekliktir. Bunun yanı sıra alanın temel unsurları olan ve alanı hem değiştiren hem de alanla birlikte değişen failer, senaryosu belli bir oyunun içinde değillerdir. Alan içinde değişen koşullara uygun hatta bazen bu koşullarla çatışan tavır sahibi kimselerdir. Askerî alan aynı zamanda mücadele ilişkilerinin gerçekleştiği doğaçlama gerçekleşen bir oyun alanıdır. Failer mevcut konumlarını muhafaza etme, daha iyisine ulaşma gibi isteklerle ve alanın kendilerine sağlamayacağını düşündüğü birtakım ödüller için alanda

⁹² “leyisa mpunda, mpunda aleyisa yo”

⁹³ Lakika, 2019, s.237

⁹⁴ Bourdieu, 1990, s.114

⁹⁵ A.g.e. s.115

⁹⁶ Swartz, 2018, s.133

hâkim olan kuralları kabul ederek oyuna dahil olurlar. Buradan ordu içindeki her askerin çıkar peşinde koşan hesapçı kişiler olduğu anlamı çıkarılmamalı. Oyunlar her zaman farkında ve bilinçli olarak oynanmaz. Bunlar alanın içinde meydana gelen değerli olduğu düşünülen soyut ya da somut edimlere ulaşmak için failin harekete geçmesiyle oluşan nirengi noktalarıdır.

Alanda oyunun devam etmesinde yol gösterici olan ve aslında bir failin alan içindeki hareket tarzını belirleyen unsur habitustur. Bu doğrultuda askerî alan içinde oluşan ve askerlerin benliğine işleyen bir askerî habitustan bahsetmek mümkün. Silah tutma, kullanma, bir operasyon esnasında pozisyon alma gibi teknik bilgilerden; ast ve üstle selamlaşma, tekmil verme, bir asker olarak sivillerle iletişim kurma biçimini içeren sosyal davranış şekillerine kadar ortak bir yatkinlikler sisteminden bahsedebiliriz. Bir asker için askerî habitusu edinmek oldukça önemlidir çünkü habitus, alanda nasıl var olacağını belirleyen önemli bir araçtır. Acemi olmak, usta olmak, gözü kara olmak, işi bilir olmak ya da bir işten anlamıyor olmak gibi normatif ifadelerle mazhar olmanın geri planında yatan sebep askerî habitusla kurulan ilişkidir. Kuralları ve yatkinlikleri en iyi benimseyen asker alanda ön plana çıkanlar arasındadır. Askerî becerileri edinmenin, kullanmanın ve sergilemenin de bir biçimi vardır. Sermaye bu biçimlerin teorik adıdır. Habitusu bir sıvı, sermayeyi de sıvının kullanımını kolaylaştırmak için içine konulduğu kabın cinsi, şekli, süslemesi ya da ham materyali gibi farklılıklarla özdeşleştirebiliriz. Çünkü sermaye türleri alan içindeki mücadelede başvurulan önemli kaynaklardır. Ekonomik, kültürel, sosyal ve simgesel sermaye oyuncunun elini güçlendirebilir ya da zayıflatabilir. Askerliğin kuralları farklı kazanç sağlama yollarına izin vermediği için askerî ekonomik sermaye, rütbe ve kıdem göstergeleriyle sınırlıdır. Kültürel sermaye ise bedene dahil edilmiş, nesneleşmiş ve kurumsallaşmış halleriyle asker için alanda sosyal güç unsurudur. Sahip olunan sermaye miktarı arttıkça diğerleri üzerinde etki yaratma ve hatta otorite kurma imkânı artacaktır. Bu gücün taşıyıcılarından biri de sosyal sermayedir. Kısacası toplumsal ilişkilerin sağladığı destektir. Herhangi bir sebeple ilişki kurulan kişilerin statüsü, gücü ve bulunduğu konum bu sermayenin hacmini belirler. Askerî alanda üst rütbeli subaylarla iyi ilişkiler kurmak hatta bazı önemli bürokratlara ulaşabilecek ilişki ağlarına sahip olmak, askerî sosyal sermayenin belirleyicisi olacaktır. Son olarak simgesel sermaye, tüm bu sermaye biçimlerini onaylayan anlayışın sonucu olarak tahakküm etme, üstünlük kurma biçimlerinin aldığı meşru formdur.

KAYNAKÇA

Applegate, R.A., R. A. D. and Moore, R. J. (1990). The nature of military culture. *Defense Analysis* Vol. 6, No. 3.

Başpınar, A. (2010). Askeri sosyoloji: Tarih ve kaynaklar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bidet, J. (1979). Questions to Pierre Bourdieu. *Critique of Anthropology*. 4(13/14), (pp. 203-208).

Birand, M. A. (1986). *Emret Komutanım*. (3. Baskı). İstanbul: Milliyet.

Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press. (First published in French, 1972.)

Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241-258). Greenwood Press.

Bourdieu, P. (1990). *The Logic Of Practice*. Stanford: Stanford University Pres.

Bourdieu, P. (2006). The Forms of Capital In Education. *Globalisation and Social Change*, H. Lauder, P. Brown, J.-A. Dillabough & A. H. Halsey (eds). Oxford: Oxford University Press.

Bourdieu P. (2016). *Vive La Crise! Sosyal Bilimde Heterodoksi İçin*. Ocak ve Zanaat

Bourdieu, P. (2019). *Bir Pratik Teorisi için Taslak Kabiliye Üzerine Üç Etnoloji Çalışması*. çev. Nazlı Ökten. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Bourdieu, P. (2021). *Genel Sosyoloji College de France Dersleri (1981-1983)*. İstanbul: İletişim.

Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (2021). *Düşünsel Sosyolojiye Davet*. çev. Nazlı Ökten. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bourdieu, P. (2021b). *Sanatın Kuralları*. çev. Necmettin Kamik Sevil. İstanbul: Alfa.

Bourdieu, P. (2022). *Pratik Nedenler*. çev. Hülya Uğur Tanrıöver. İstanbul: Hil.

Bröckling, U. (2020). *Disiplin*. çev. Veysel Atayman. İstanbul: Ayrıntı.

Calhoun, C. (2016). Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları. Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan (derl.) *Ocak ve Zanaat* içinde (s. 77-131). İstanbul: İletişim.

Goffman, E. (1957). Characteristics of Total Institutions, Symposium on Preventive and Social Psychiatry, Sponsered Jointly by the Walter Reed Army Institute of Research, Walter Reed Army Medical Center and the National Research Council, (pp.43-70).

Goffman, E. (2015). *Timarhaneler*. çev. Ebru Arıcan. Ankara: Heretik.

Goffman, E. (2018). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. çev. Barış Cezar. Ankara: Heretik.

- Göker, E. (2016). Ekonomik İndirgemeci mi Dediniz? Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan. (derl.). Ocak ve Zanaat içinde (s.277-302). İstanbul: İletişim.
- Harker K. R. (1984). On Reproduction, Habitus and Education. *British Journal of Sociology of Education*, 5:2.(pp.117-127). Doi: [10.1080/0142569840050202](https://doi.org/10.1080/0142569840050202)
- Jaffe, A. (2008). The Negotiation of Meaning in the Military. *Central Issues in Anthropology* Vol. 5, No. 2 (pp. 31–46).
- Kaya, A. (2016). Pierre Bourdie'nun Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı. Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan (derl.) Ocak ve Zanaat içinde (s. 397-421). İstanbul: İletişim.
- Laanepere, T., Tiia-Triin T., and Linda M. (2018). Military Legacy? Use it or Lose it? *Estonian Journal of Military Studies* Vol. 6 (pp. 22-51).
- Lakika, D. (2019). Living the Past in the Present: a Reconstruction of the Memories of War and Violence of Former Congolese Soldiers Living in South Africa. PhD Thesis, University of the Witwatersrand.
- Lande, B. (2007). Breathing like a Soldier: Culture Incarnate. *The Sociological Review* Vol. 55, No. 1 (pp. 95-108).
- Laanepere, T. and Kasearu K. (2021). Military and Civilian Field–Related Factors in Estonian Reservists’ Military Service Readiness. *Armed Forces & Society* Vol. 47, No. 4 DOI: 10.1177/0095327X20944093
- Robbins, D. (2005). The origins, early development and status of Bourdieu’s concept of “cultural capital.” *The British Journal of Sociology*, 56:1(pp.13–30). Doi:10.1111/j.1468-4446.2005.00044.x
- Scott, C. J. (2021). Tahakküm ve Direniş Sanatları. (Çev.) Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı
- Soeters L. J., Winslow J. D. ve Weibull A. (2017). Askerî Kültür. Giuseppe Caforio. (Ed). *Askeri Sosyoloji* içinde (s. 237-254). Ankara: Nobel.
- Sulkinin, P. (1982). Society made visible: on the cultural sociology of Pierre Bourdieu, *Acta Sociologica*, 25:2 (pp. 103-115).
- Mattila, J., Tukiainen, S. & Kajalo, S. (2017). Meanings of military ranks. *Defence Studies*, 17:4 (pp.359-378). Doi: 10.1080/14702436.2017.1364967
- Maton, K. (2008). Habitus. Michael Grenfell (Ed.) In *Bourdieu Key Concepts* (pp. 49-67). Acumen Publishing Limited.
- Maringira, G. (2014). Soldiers in Exile: The Military Habitus and Identities of Former Zimbabwean Soldiers in South Africa. PhD Thesis. University of the Western Cape.
- Moreira, N. X., Cavalcanti L. F., Souza R .O. (2016). The meanings assigned to disablement based on military ‘habitus’. *Ciência & Saúde Coletiva* Vol. 21, No. 10 (pp.3027-3035).
- Moore, R. (2008). Capital. Michael Grenfell (Ed.) In *Bourdieu Key Concepts* (pp. 101-119). Acumen Publishing Limited.
- Swartz, D. (2018). Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu’nün Sosyolojisi. (Çev). Elçin Gen. İstanbul: İletişim.
- Thomsen, P. (2005). Field. Michael Grenfell (Ed.) In *Bourdieu Key Concepts* (pp. 67-85). Acumen Publishing Limited.

Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu (1967). 926 S.K., 12670.

Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu (1961). 211 S.K., 10702

Tatlıcan, Ü. ve Güney, Ç. (2016). Bourdieu ve Giddens Habitus veya Yapını İkiliği. (derly.) Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan. Ocak ve Zanaat içinde (s.). İstanbul: İletişim.

Wacquant, L. (2016). Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi. (derly) Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan. Ocak ve Zanaat içinde (s.53-76). İstanbul: İletişim.

Yılmaz, T. İ. (2022). Ordu ve Habitus. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Milli Savunma Üniversitesi, İstanbul.